

2025, 14 (2), 1091-1119 | Araştırma Makalesi

Türk Nasta'lık Üslubunda Noktanın Ritim ve Denge İlkeleri Açısından Analizi

Bayram Yoğurtcu ¹

Mehmet Nuhuğlu ²

Öz

Hat sanatı, Türk sanatlarının önemli bir kolu olarak asırlar boyunca estetik ve manevi değerleri buluşturan bir anlatım biçimi olmuştur. Yazıyı ve sanatı bir arada sunma amacı olan hat sanatı, klasik sanatların temel alanlarından. Büyük bir özenle icra edilen hat sanatı, toplumun kültürel ve sanatsal değerini de yansıtır. Hat sanatında yazı çeşitleri olarak süslü ve nesih gibi yazı çeşitlerini barındıran aklam-ı sitte ve bunların dışında gelişen nasta'lık, divani, celi divani ve rik'a gibi yazı çeşitleri bulunmaktadır. Nasta'lık hattı, sadeliğin ve zarafetin ön planda olduğu bir yazı çeşididir. Genellikle nokta dışına okutma işaretleri, ilave harf işaretleri ve tezyin işaretleri kullanılmaması temel özelliklerindedir. Nokta, bu durumda estetik bir ifade olarak öne çıkar. Nasta'lık yazıda nokta, kompozisyon dengesi ve bütünlüğü açısından önemli bir yer edinir. Araştırma, Türk Nasta'lık üslubunda noktanın ritim ve denge ilkeleri bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ritim ve denge, bir kompozisyonda etkili ve estetik tasarımların meydana gelmesi açısından önem taşıyan ilkelere. Nitel yöntemler kullanılarak noktanın ritim çeşitlerinden düzenli, düzensiz ve akıcı ritim, denge çeşitlerinden simetrik, asimetrik ve merkezi denge gibi ilkeler bağlamında analiz edilmiştir. Bu ilkeler detaylı olarak ele alınarak nasta'lık hattı açısından kullanımının daha anlaşılır olması hedeflenmiştir. Araştırma evreni, Türk nasta'lık üslubunu içermektedir. Levhalar, amaçlı örneklem tekniği ile seçilerek betimsel ve karşılaştırmalı analiz yöntemleriyle analiz edilmiştir. Betimsel analiz yöntemiyle nasta'lık kompozisyonlarda nokta kullanımının ritim ve denge ilkelerinin tasarım etkileri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Karşılaştırmalı analiz yöntemiyle ritim ve denge analizleri karşılaştırılmıştır. Araştırmada yer alan levhalar, farklı dönem ve hattatların eserleri arasından seçilmiştir. Nasta'lık yazıda noktanın ritim ve denge ilkelerinin kompozisyon düzenlenmesinde önemli katkılar sunduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nokta, Ritim, Denge, Nasta'lık, Hat Sanatı.

Yoğurtcu, B., & Nuhuğlu, M. (2025). Türk Nasta'lık Üslubunda Noktanın Ritim ve Denge İlkeleri Açısından Analizi. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 14(2), 1091-1119. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1647829>

Geliş Tarihi	04.03.2025
Kabul Tarihi	05.05.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Sanatları Tasarımı Bölümü, Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalı, İstanbul, Türkiye, bayramyy@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0164-7001

² Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Bölümü, Bileşik Sanatlar Ana Sanat Dalı, İstanbul, Türkiye, nuhzademehmet@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4742-644X

2025, 14 (2), 1091-1119 | Research Article

An Analysis of the Point in Turkish Nasta'liq Style in Terms of Rhythm and Balance Principles

Bayram Yogurtcu ¹

Mehmet Nuhoglu ²

Abstract

The Art of Khat has been an expressive form combining aesthetic and spiritual values as a significant branch of Turkish arts for centuries. Aiming to present writing and art together, The Art of Khat is a fundamental area of classical arts. Executed with great care, it also reflects the cultural and artistic values of society. Script styles include The Six Classical Scripts (such as thuluth and naskh) and independently developed styles (such as nastaliq, diwani, jali diwani, and riq'a). Nastaliq is characterized by simplicity and elegance, with its key feature being the absence of diacritical marks, except for dots, which serve as an aesthetic element. In nastaliq writing, dots play a crucial role in compositional balance and unity. This study analyzes the role of dots in the rhythm and balance principles of Turkish nastaliq style. Rhythm and balance are essential in creating effective compositions. Using qualitative methods, the study examines dots in nastaliq calligraphy within different rhythm types—regular, irregular, and flowing—as well as balance types—symmetrical, asymmetrical, and circular. These principles are explored to provide a clearer understanding of their application. The research universe consists of Turkish nastaliq style. Calligraphic panels appropriate to the subject were selected using a purposive sampling technique and analyzed through descriptive and comparative analysis. Descriptive analysis examines the design effects of dots in nastaliq compositions concerning rhythm and balance. Comparative analysis compares rhythm and balance findings. The calligraphic panels included were selected from works of calligraphers from different periods. Findings indicate that dots contribute significantly to composition arrangement in nastaliq writing by reinforcing rhythm and balance principles.

Keywords: Point, Rhythm, Balance, Nastaliq, Art of Khat.

Yogurtcu, B., & Nuhoglu, M. (2025). An Analysis of the Point in Turkish Nasta'liq Style in Terms of Rhythm and Balance Principles. *Journal of the Human and Social Science Researches*, 14(2), 1091-1119. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1647829>

Date of Submission	04.03.2025
Date of Acceptance	05.05.2025
Date of Publication	30.06.2025
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Master's Student, Yildiz Technical University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Arts Design, Art and Design Major Art Branch, Istanbul, Turkiye, bayramyy@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0164-7001

² Assistant Professor, Yildiz Technical University, Faculty of Art and Design, Department of Art, Department of Combined Arts, Istanbul, Turkiye, nuhzademehmet@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4742-644X

Giriş

Hat sanatında yazı çeşitleri olarak, küfi, ma'kuli, aklam-ı sitte grubunda yer alan altı çeşit yazı ve ta'lik, nesta'lik, divani, celi divani ve rik'a gibi yazılar yer almaktadır. Her bir yazı çeşidi kendine özgü yazılış tekniklerini barındırır. Kullanım alanı olarak da çeşitlenen bu yazılardan sülüs ve nesta'lik yazısının celisi mimaride ve levhalarda, divani yazılar resmî kurumlarda, nesih yazısı kitap yazımında ve rik'a yazısı ise gündelik yaşamda kullanım alanı bulmuştur.

Nesta'lik yazı, şiir ve edebi metinlerde de tercih edilen estetik yönü yüksek olan bir yazıdır. Çizgilerin estetiği, harflerin akıcılığı ve canlılığı ile bütünleşen estetik bir görünüme sahiptir. Nesta'lik yazıda okutma işareti olarak sadece noktanın yer alması, noktanın kompozisyon içinde kullanımının da önemini göz önüne sermektedir. Nokta, hat sanatında önemli bir yere sahiptir. Harflerin oran ve ölçülerinin belirlenmesinde etkindir. Eğim ve mesafelerdeki düzenlemelerde nokta esas alınarak yapılır. Tasarım ve düzenlenme aşaması olan kompozisyonlarda kullanılan her nesnenin tasarım katkısı vardır. Nokta esas alındığında denge, uyum ve ritmin sağlanmasında etkisi söz konusudur.

Tasarım ve kompozisyonlarda etkili tasarımlar üretmek için kullanılan temel tasarım öğeleri ve ilkelerinin, hat sanatında da yeri ve önemi vardır. Hat sanatında bu öğelerin ve ilkelerin incelenmesi, tasarım aşamasındaki katkısının anlaşılmasını sağlar. Bu konu üzerindeki araştırmaların eksikliği yeni yeni ortaya çıkmış ve kimi araştırmacılar bu eksikliğe dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Memiş ve İsen (2023, s. 363), çalışmalarında “diğer sanatlardaki plastik unsurların benzerleri hat sanatında da mevcutken bu sanatın estetik incelemesinin yapılmaması büyük bir eksiklikler.” İfadelerine yer verir. Berk (1955, s. 49) ise “Bu sanat, genel olarak, Doğu sanat tarihinin bir kolu bilinmiş, plastik ve ifade hassaları üzerinde hiç durulmamıştır.” sonucuna varmıştır.

1. Amaç

Bu araştırmada, hat sanatı kuralları kapsamında temel tasarım ilkelerinden ritim ve denge incelenmiştir. Türk nesta'lik üslubu, kompozisyon unsurları açısından ele alınarak estetik ifadelerinin ön plana çıkması amaçlanmıştır. Nokta ve çizgi unsuru kapsamında yapılan araştırmalar, hat sanatı unsurlarının daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Araştırmanın amacı, Türk nesta'lik üslubunda nokta analizi ile tasarım ritim ve denge ilkelerinin önemini vurgulamaktır. Bu kapsamda cevap aranan araştırma sorusu şu şekildedir.

1. Türk nesta'lik üslubunda noktanın ritim ve denge ilkeleri açısından etkileri nelerdir?
2. Nokta kullanımı, ritim etkisini nasıl oluşturur?
3. Nokta kullanımı, denge etkisini nasıl meydana getirir?

1.1. Yöntem

Araştırmada nitel yöntemler kullanılmıştır. Türk nesta'lik sanatına ait bilgilerde, literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Araştırma evreni, Türk nesta'lik sanatıdır. Örneklemi, Türk nesta'lik sanatı kapsamında Mehmet Esad Yesârî Efendi'nin 18. yüzyıl sonlarındaki eserlerinden başlayarak 21. yüzyılın ilk yarısına kadar devam eden celi nesta'lik eserleri

İçermektedir. Araştırma evreni kapsamında amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen on bir adet celi nesta'lik levha, betimsel analiz ve karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada analiz edilen levhaların verileri, yazarın tez çalışmasındaki yaklaşımlar ve analiz yöntemi doğrultusunda incelenmiştir. Levhadaki noktaların belirgin bir hale getirilmesi için dijital düzenleme araçlarından Adobe Photoshop programı kullanılarak düzenlenmiştir.

Araştırma, Türk Nesta'lik sanatına yönelik olup diğer kültür ve coğrafyalardaki nesta'lik eserler araştırma kapsamına dahil edilmemiştir. Türk nesta'lik sanatının gelişim süreci, kurucuları, teknik yönleri, tasarım öğeleri ve ilkeleri bilgilerine yer verilmiştir. Devamında Türk nesta'lik üslubunda noktanın düzenli, düzensiz ve akıcı ritim, simetrik, asimetrik ve merkezi denge kapsamında seçilen eserler analiz edilmiştir.

2. Nesta'lik Yazının Tanımı ve Tarihçesi

Nesta'lik yazı, ta'lik ve nesih yazı birleşiminden meydana gelen ve 2 – 3 mm. genişliğinde sağa meyilli olarak yazılan bir yazı çeşididir (Alparslan, 2007, s. 12). Ta'lik hattı, Fars kültüründe kullanılan bir yazı çeşididir. Harflerin, çoğunlukla birbirine bitişik yazıldığı görülür. Karışık bir yazı çeşidi olması dolayısıyla okuma zorluğu olan bir yazıdır (Derman, 2010, s. 507). Karşılaşılan bu durumlar neticesince nesta'lik yazısı gelişmiş ve kısa sürede kabul görmüştür (Alparslan, 2007, s. 11).

Nesta'lik hattı, aklam-ı sitte adı verilen yazı çeşitlerinden sonra yaygın olarak kullanılır. Çoğunlukla ta'lik ismi kullanılsa da literatürde nesta'lik terimi kullanılır. Orantılı, sade, ince ve zarif bir yazıdır (Alparslan, 2007, s. 12). Nesta'lik yazıdan, Türk hattatların kendilerine özgü bir tarz geliştirmeleriyle bu üslup doğmuştur (Ülker, 1987, s. 14). Mîr İmâd-i Hasenî'nin öğrencilerinden olan hattat Derviş Abdî-i Mevlevî aracılığı ile İstanbul'a ulaşmıştır (Derman, 1994, s. 190). Daha sonra, Tophâneî Mahmud Nûri, Siyâhî Ahmed Efendi, Durmuşzâde Ahmed Efendi, Veliyyüddin Efendi ve Kâtibzâde Mehmed Refî gibi hattatların katkılarıyla gelişim göstermiştir (Alparslan, 2007, s. 14).

Yeni bir tarz arayışında olan hattat Yesârî Mehmed Esad Efendi, hattat Mîr İmâd'ın yazılarından yola çıkarak harflerdeki oran – orantı ve uyumu yakalamaya çalışmış ve Türk nesta'lik ekolü için gerekli zemini sağlamıştır. Hattat Yesârîzâde Mustafa İzzet, kendi sanat zevkini dikkate alarak nesta'lik yazıda yeni kurallar belirlemiş ve Türk Nesta'lik Ekolü'nü kurmuştur (Alparslan, 2007, s. 15). Kıbrısîzâde İsmâil Hakkı, Ali Haydar Bey ve Kazasker Mustafa İzzet tanınmış öğrencileri arasındadır (Serin, 2019, s. 369).

Celi sülûste Rakım Efendi ve celi nesta'likte Yesârîzâde tarzında eserler veren Hattat Sâmi Efendi ile nihai duruma getirilmiştir (Derman, 2009, s. 73). Hulûsi Yazgan ve Necmeddin Okyay gibi tanınmış öğrencileri yoluyla yayılım göstermeye devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde Türk nesta'lik sanatı, Hamit Aytac, Mustafa Halim Özyazıcı, Kemal Batanay ve Ali Alparslan gibi tanınmış hattatlar tarafından en iyi bir şekilde temsil edilmiştir. Uğur Derman, Muhittin Serin ve Ali Toy gibi hattatların uğraşları neticesinde günümüzde varlığını sürdürerek yeni kuşaklara aktarılmaya devam etmektedir (Serin 2012, s. 579-580).

2.1. Nesta'lik Yazının Özellikleri ve Teknik Yapısı

Nesta'lik yazı, sağa meyilli olarak yazılır. Bu eğime eşlik eden harflerdeki ince ve kalın bağlantıların uyumu ile canlı ve dinamik bir görünüme sahiptir. Sade bir görünümde olan nesta'lik yazıda tezyini unsurlar ve hareke kullanılmaz. Bu özellikleriyle son derecede sade ve yalın bir hat çeşididir. Özcan (1996, s. 21), çalışmasında nesta'lik yazı özellikleri hakkında şu bilgelere yer vermiştir.

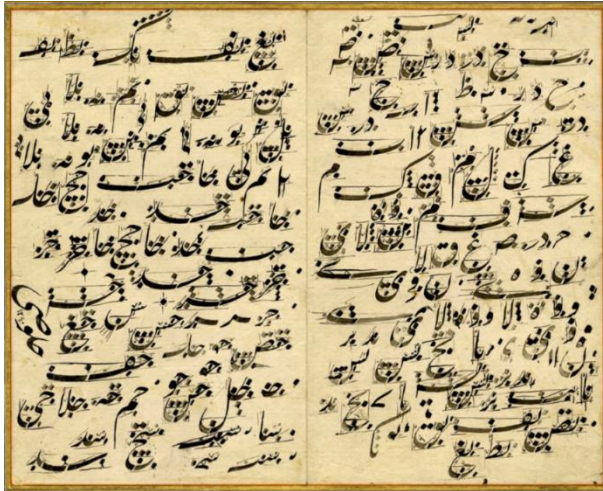
“Nesta'lik yazıda her harf, belirli ölçü ve kaidelere bağlı olup belirli şekillere sahiptir. Çizgiler yer yer incelip kalınlaşarak harfler oluşturulur. Bu inceden kalına geçişler ve kalından birden incelen hareketler bu yazının en çarpıcı özelliğidir. Yaklaşık olarak altıda biri düz geriye kalanı yuvarlağımsıdır. İncelerek, bükülerek gelen keşideler asılıp duran son derece ölçülü çanaklar, Nesta'lik yazıda güzelliği tasvir için en güzel ifadelerdir. Dikey harfler sağa doğru meyletmiştir. Harekeler ancak yanlış okuma ihtimali bulunan yerlerde kullanılmıştır.”

İfadelerine yer vermektedir.

Yine nesta'lik yazının özellikleri hakkında Gündüz (1994, s. 49) ise tezinde,

“Ta'lik "asma, asılma" anlamına gelmektedir. Bu adı almasının sebebi de harflerinin birbirine asılmış gibi bir manzara arz etmesinden ileri gelmektedir. Ta'lik hattında düzlük yoktur, başlı başına bilinmesi gereken teknik ve artistik hususiyetleri vardır. Zülfeler düşmüş, boylar kısalmış, çanaklar küçülmüş ve derinleşmiş, bazı harflerin gözleri kapanmıştır. Harfleri ölçmekte kullanılan ölçüler Sülustekiler gibidir. Harfler genellikle birle beş nokta arasında değişir. Uzatılmış harflerin boyu normal olarak 10, çanakların (sin, nun) içlerinin genişliği 3 noktadır. Tâlik harflerinin başta, ortada ve sonda yazılış harf şekilleri ve nokta ile ölçüleri şöyledir: Ta'lik'te elif, sağdan sola ve aşağı bir cezm meyille yazılır. Başında kalem ağzı görünür. Boyu üç noktadır. Sonda elif soldan sağa ve yukarı doğru bir cezm meyille yazılır, kalem ağzı görünür. Boyu sağ kenardan üç, sol kenardan dördür. Bütün meyilleri birer cezmdir.”

İfadelerine yer vermiştir (bkz. Görsel 1).

Görsel 1. Hulusi Yazgan, Nesta'lik, Meşk Murakkı, Karalama

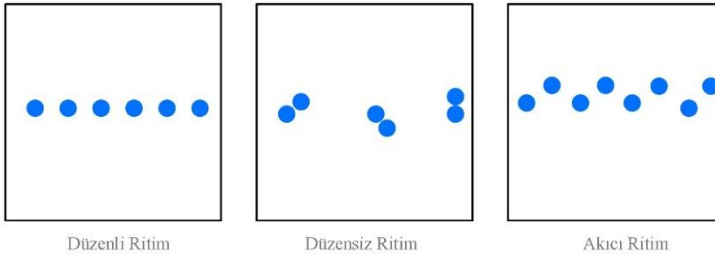
Kaynak: Hulusi Yazgan, Nesta'lik, Meşk Murakkaı, Karalama. Ketebe, t.y. (Erişim: 5 Ocak 2025).

Nesta'lik meşk kalemi ölçüleri 2 – 3 mm. olarak düşünülürse bu ölçülerin üç katı kadar genişlikte kalemle yazılan çeşidine celi nesta'lik denir. Nesta'lik yazı ile celi nesta'lik arasında büyüklük farkından başka celi yazıda elif harfi ve çanaklı harfler yarım nokta kadar uzun ve geniş yazılır (Alparslan, 1993, s. 266). Daha ziyade satır yazısı olarak yazılmaya elverişli olmasının yanında nadiren istifli yazılarda yazılmıştır. Nesta'lik yazı, mimaride anıt yazısı olarak kullanılmasının yanında levhalarda da kullanım alanı bulmuştur (Derman, 2001, s. 332).

3.1. Ritim ve Denge İlkelerinin Tanımı

Müzikte ritim, notaların belirli bir uzunlukta düzenli tekrarlarından oluşan ses uyumudur (Türk Dil Kurumu, t.y.), Ritim. 29 Ocak 2025). Görsel sanatlarda ise ritim, bir kompozisyonda yer alan benzer veya farklı unsurların belirli bir düzende sıralanmasını ifade eder. Ritim ilkesi, sanatın her dalında önemli bir yere sahiptir. Müzik sanatı denilince akla ilk gelen kavramın ritim olduğudur. Şiirlerde vurgulanan benzer sesler, diğer görsel, işitsel ve dramatik sanatlarda olduğu gibi birçok sanat dalında ritim önemli bir yere sahiptir. Görsel sanatlarda ifade edilen ritmin en belirgin özelliği görsel nesnelerin tekrarını ve benzer düzenini ifade eder. Bu tekrarların etkisiyle kompozisyonda birlik oluşur, ahenk sağlanır, benzerlikleri dengeler ve canlılık kazanarak tekdüzelikten kurtarır (Özsoy & Ayaydın, 2016, s. 158-159, Atalayer, 1994, s. 115-116, Ayaydın, et al, 2011, s. 117-118).

Ritim ilkesinin farklı etkileri mevcut olup düzenli, düzensiz ve akıcı ritim olarak da karşımıza çıkar (bkz. Görsel 2). Düzenli ritim, benzer şekillerin düzenli tekrarı ile oluşur. Düzensiz ritim, rastgele olarak veya düzensiz aralıklarla tekrarlanan unsurlardır. Akıcı ritim ise öğelerin akıcı veya hareket eden bir şekilde meydana gelmesidir (Öztuna, 2007, s. 32).

Görsel 2. Ritim Çeşitleri

Kaynak: Yazar Arşivi, 2025.

Görsel 3'te görülen Claude Monet'a ait "Kavaklar" isimli tabloda ağaçların belirli bir düzende sıralanışı ile oluşan görüntü düzenli ritme örneklerdir. Ağaçların sıralanışı ile oluşan tekrarlar tabloda bir ritim etkisi bırakmaktadır.

Görsel 3. Claude Monet'in "Kavaklar" (1891) Adlı Tablosu

Kaynak: Claude Monet, Kavaklar (1891). Wikimedia Commons, Kamu Malı. (Erişim: 4 Şubat 2025).

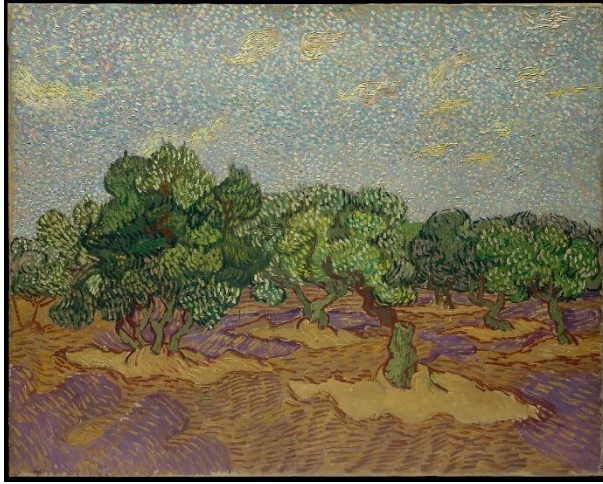
Görsel 4'te görülen Claude Monet'in "Limetz Çayı" adlı tablosunda ağaçların farklı sıra ve düzende yer alışı görülmektedir. Kompozisyonun odak noktasında, önde yer alan ve kompozisyonun bir kısmını kaplayan ağaç yer almaktadır. Bu ağacın sağ tarafında bulanık olarak yer alan fırça darbelerini andıran küçük ağaçlar yer almaktadır. Sol tarafında ise belirli bir düzende ağaçlar yer alır. Her ağacın kendi içinde bir bütün olarak ritmik bir etkisi olup dağınık yer alması dolayısıyla düzensiz ritim etkisini barındırmaktadır.

Görsel 4. Claude Monet'nin "Limetz'deki Çayır" (1888) Adlı Tablosu

Kaynak: Claude Monet, Limetz'deki Çayır (1888). Wikimedia Commons, Kamu Malı.
(Erişim: 4 Şubat 2025).

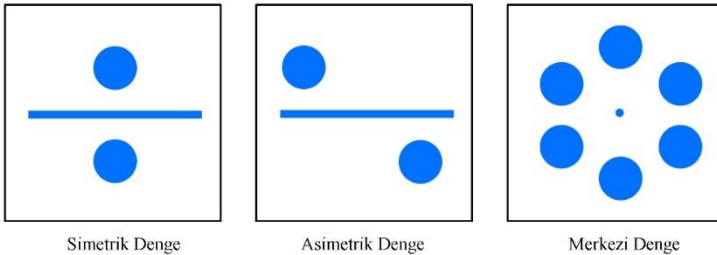
Görsel 5'te görülen Vincent Van Gogh'un "Zeytin Ağaçları" adlı tablosu yer almaktadır. Tabloda kıvrımlı dairesel hareketlerle oluşturulmuş fırça darbeleri görülmektedir. Gökyüzü, toprak ve ağaçların fırça hareketlerinin etkisiyle, izleyici bakışlarını kompozisyonun odak noktası olan merkeze, ağaçlara doğru çekmektedir. Renk kontrastları ve dairesel fırça hareketleriyle akıcı ritim etkisi açığa çıkmaktadır.

Görsel 5. Vincent Van Gogh, Zeytin Ağaçları (1889).

Kaynak: Vincent Van Gogh, Zeytin Ağaçları (1889). Metropolitan Sanat Müzesi. Kamu Malı. (Erişim: 7 Şubat 2025).

Denge, görsel ağırlığın eşit olması durumudur. Simetrik, asimetrik ve merkezi denge çeşitleri mevcuttur (bkz. Görsel 6). Simetrik denge, görselin sağ ve sol kısımlarının aynı olmasını ifade eder. Görsel ağırlık olarak kompozisyonun her iki kısmında eşit görsel ağırlığın olduğu denge çeşididir. Asimetrik denge, karşıt olan kısmın eşit dengede olmamasını ifade eder. Merkezi denge, görsel unsurların bir merkeze doğru dairesel bir şekilde düzenlenmesidir. (Özsoy & Ayaydın, 2016, s. 184-187, Yazıcıoğlu, 2017, s. 158-163).

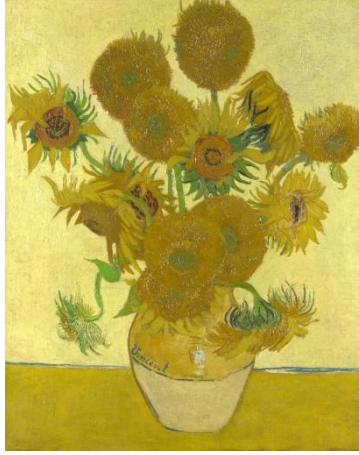

Görsel 6. Denge Çeşitleri

Kaynak: Yazar Arşivi, 2025.

Denge ilkesinde görsel ağırlık merkezi yer alır. Görsel ağırlık, bir kompozisyonda izleyici bakışlarının bir bölgeye yoğunlaşmasını ifade eder. Görsel denge ise kompozisyondaki denge oranını ifade eder (Atalayer, 1994, s. 206, Özsoy & Ayaydın, 2016, s. 182).

Görsel 7’de yer alan Vincent Van Gogh’un Ayçiçekleri tablosu simetrik dengeye örnek gösterilebilir. Tabloda yer alan çiçekler merkezde yoğunlaşmakta ve kompozisyonun her iki kısmında eşit görsel ağırlık oluşturmaktadır. Kompozisyonun tamamı simetrik olmasa da görsel ağırlığın her iki tarafa eşit yayılması dolayısıyla simetrik denge mevcuttur.

Görsel 7. Vincent Van Gogh, Ayçiçekleri (1888), Tuvall Üzerine Yağlı Boya.

Kaynak: Vincent Van Gogh, Ayçiçekleri (1888). Wikimedia Commons, Kamu Malı.
(Erişim: 7 Şubat 2025).

Görsel 8’de yer alan Katsushika Hokusai’nin “Büyük Dalga” adlı tablosunda eşit olmayan görsel elemanlar yer almaktadır. Görsel elemanlar uyumlu bir şekilde yer alır. Görsel ağırlığın kompozisyonun sol tarafında yer almaktadır. Kompozisyon içinde tam simetrik olmayan ve görsel ağırlığın sol kısımda yoğunlaşmasıyla oluşan asimetrik bir denge mevcuttur.

Görsel 8. Katsushika Hokusai, Büyük Dalga (1830).

Kaynak: Katsushika Hokusai, Büyük Dalga (1830). Metropolitan Sanat Müzesi. Kamu Malı. (Erişim: 7 Şubat 2025).

Görsel 9’da Vincent Van Gogh’un Ayçiçekleri tablosu yer alır. Görsel ağırlığın çiçeğin merkezinde olmasıyla merkezi denge meydana gelmektedir. İzleyici bakışlarını doğrudan çiçeğin ortasına doğru çekmesi ile merkezi denge etkisi açığa çıkarmaktadır.

Görsel 9. Vincent Van Gogh, Ayçiçekleri (1887), Tuval Üzerine Yağlı Boya

Kaynak: Vincent Van Gogh, Ayçiçekleri (1887). Metropolitan Sanat Müzesi. Kamu Malı. (Erişim: 7 Şubat 2025).

3. Türk Nesta’lik Sanatında Noktanın Ritim ve Denge İlkeleri Açısından Analizi

Temel tasarım ilkeleri ve öğeleri hat sanatında da kullanılan unsurlardır. 19. yüzyılda sistemleşen tasarım öğeleri ve ilkeleri görsel sanatların birçok alanında kullanılmaktadır (Özsoy & Ayaydın, 2016, s. 9). Bu unsurlar, modern yaklaşımlardan çok önce hat sanatında, tarihsel süreçte kendine özgü estetik anlayışlarla uygulanmıştır.

Soysal’a (2004, s. 22) göre:

“Mustafa Râkım’ın, Yesârîzâde’nin, Kazasker Mustafa İzzet’in ve daha birkaç hattatın celi yaratılarında, estetik anlamını İslâm kültür düzleminin dışına da taşıma yoluna kendi içsel süreciyle girmiş olan Türk Hat Sanatı, Sâmi Efendi’nin yapıtlarıyla bu "evrensellik" niteliğinin doruklarından birine ulaşmıştır. Sâmi Efendi’nin kurduğu "plastik" ilişkilerin düzeyi, en büyük modern sanatçılarınkinden aşağı değildir; hatta bir bakıma, gelenekle ve sözün anlamıyla temellendirilmiş olmasından dolayı, onlara göre daha sağlamdır, daha kesindir.”

İfadeleri incelendiğinde plastik unsurların hat sanatındaki varlığı çok yeni değildir.

Boydış ‘a (1982, s. 162) göre:

“Batılı ressamın, büyük Türk hattatlarının eserlerini kolayca tefrik etmelerinin bir sebebi her iki sanatın da kullandıkları ortak unsurlara dayanmaktadır. Resim sanatının dört temel unsuru nokta, çizgi, leke ve renk-hat sanatının da temel unsurlarıdır. Hat sanatında renk çok az kullanılmıştır.”

İfadelerine yer vermektedir. Dolayısıyla hat sanatında noktanın diğer unsurlarla beraber estetik ilişkisinin varlığının söz konusu olmasıdır. Noktaların, hat kompozisyonlarında tasarım unsurları dikkate alınarak konumlanmasıyla kompozisyon dengesinin kurulmasında önemli rol oynar.

3.1. Noktanın Şekil Özellikleri ve Ölçü Birimi Olarak Kullanımı

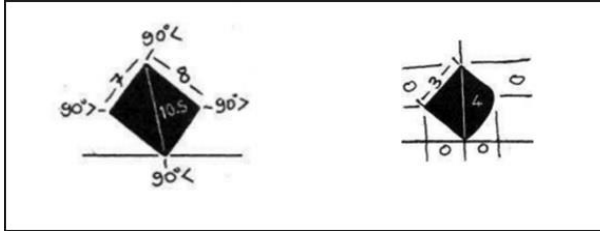
Hat sanatı, belirli ölçülerle uygulanan bir sanat dalıdır. Nokta, hat sanatında ölçü belirleme amacıyla da kullanılır. Her bir yazı çeşidinin noktaları yazıldıkları kalem ucu ölçüsüne göre değişkenlik gösterir (bkz. Görsel 10).

1 — Ma'kılı:	◆	6 — Nesih:	◆
2 — Küfi:	●	7 — Tevki':	◆
3 — Muhakkak:	◆	8 — Rıkaa':	◆
4 — Reyhânî:	◆	9 — Ta'lik:	◆
5 — Sülüs:	◆		

Görsel 10. Hat Yazı Türlerinde Nokta Şekilleri

Kaynak: Yazır, 1972, s. 89.

Sülüs, nesih ve muhakkak gibi yazı çeşitlerinde dikdörtgen şeklinde olan nokta, nesta'lik yazıda kare biçiminde olup sağ alt köşesi yuvarlatılmıştır (bkz. Görsel 11; Derman, 2011).

Görsel 11. Sülüs ve Nesta'lik Nokta Şekilleri

Kaynak: Yazır, 1989, s. 359

Harfler aralarındaki boşluklar, oranları, satır düzeni, eğim ve açların belirlenmesinde nokta esas alınır. Bir hat kompozisyonunda estetik ve uyumu, harflerin ve kelimelerin arasındaki boşlukların dengeli düzenlenmesi, harflerin kurallı yazılması yazıdaki estetik ve uyumu oluşturacak biçimde düzenlenir.

3.2. Düzenli Ritim Açısından Noktanın Analizi

Ritim, müzik sanatı dışında görsel sanatlarda da kullanılan bir terimdir. Görsel sanatlarda düzeni, tekrarı ve öğelerin uyumunu ifade eder (Özsoy & Ayaydın, 2016, s. 158-159). Boydaş (1988, s. 140), hat sanatında ritmin, yatay, dikey, eğik, diyagonal ve yuvarlak hareketler ile devamlılığı ve dengeyi sağlayan vurgularla meydana geldiğine dikkat çekmiştir. Yine Boydaş'ın (1988, s. 302) çalışmasında,

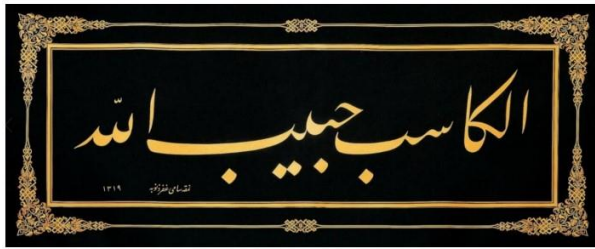
"Celi ta'lik ve celi divânî yazılar bu açıdan daha zengindirler. İşte bu ritim zenginliğidir ki, İslâm hat sanatı,

onu okumasını bilmeyen izleyici ile fizyo – psikolojik bir anlaşma (estetik haz) sağlamasına imkân vermektedir. İslâm yazısı bu empati gücünü, ritm zenginliğinden başka zengin form klavyesine de borçludur.”

İfadeleri yer almaktadır.

Ritim, sanatta nokta, çizgi, form ve renklerin düzenli tekrarıyla meydana gelir (Boydaş, 1994, s. 138). Satır düzeninde yazılmaya daha uygun olan nesta'lik hattı, sade bir yazı olmasıyla ön planda olup nokta haricinde bezeme ve hareke unsurları çoğunlukla yer almamaktadır. Nesta'lik yazıda harflerin doğası gereği yan yana gelen harflerde çizilerin kesişmesi durumu tam olarak ortaya çıkması az görüldüğü için sülüs yazıdaki gibi istif/kompozisyon özelliği daha az meydana gelir (Derman, 2001, s. 332).

Görsel 12'de görülen celi nesta'lik yazısı, hattat Sâmi Efendi tarafından yazılmıştır. Levhada “El-Kâsibu Habîbullah” ibaresi yer alır. Siyah bir zemin üzerinde bulunan yazı, zerendud tekniği ile hazırlanmıştır (Ketebe, t.y.). Yatay ve dikey harflerin yer aldığı levhada noktalar kompozisyonun alt orta kısımlarında sıralı ve düzenli bir tekrar ile kendini gösterir. Levhada toplam beş adet nokta bulunur ve bu noktalar, yazının yatay harflerle bütünleşerek sıralı bir ritim etkisi meydana getirir. Noktaların birbirine olan mesafesi aşağı yukarı yakın uzaklıktadır.

Görsel 12. Sâmi Efendi, Celi Ta'lik, Levha

Kaynak: Kanbaş, 2022, s. 376.

Yatay ve dikey bir şekilde uzanan harflerde noktalar uyumlu bir biçimde konumlanır. Örneğin, levhada yer alan Be, Be, Ye ve Be harflerinin noktaları ritmik ve dengeli bir şekilde konumlanmıştır. Bu noktalar, esere kompozisyon dengesi ve uyumu sağlamıştır. Hattat Sâmi Efendi'nin nesta'lik eserlerindeki noktalar, kompozisyonda ritim etkisini hissettirir.

Atalayer, (1994, s. 115) çalışmalarında, “Ritim, görsel hareketlerin müziksel düzenidir” ifadesini kullanır. Düzenli aralıklarla konumlanan noktalar ile oluşan ritim etkisi, levhanın odak noktalarından biridir. Noktaların yan yana ve üst üste yerleştirilmesi, ritim etkisini oluşturan bir etmendir. Noktaların en dikkat çeken özellikleri belirli bir düzende tekrarlanarak konumlanmasıdır. Tıpkı çizgilerin üzerine yazılan müzik notaları gibi ritimsel bir etki hissettirir. Levhadaki noktalar, yatay harflerin altında yer almalarıyla daha belirgin bir şekilde dikkat çeker. Oluşan dengeli boşluklar, noktaların dahada ön plana çıkmasına katkı sağlamıştır. Bu düzende yazı ve noktalar birbirleriyle bir bütün olarak uyum içinde kaynaşmıştır. Öztuna (2007, s. 35), “Bir sanat yapıtının ve tasarımın oluşum sürecinde tekrar, görsel öğelerin birbiriyle kaynaşmasını sağlar” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Bu uyum ve bütünlük bir armoniyi meydana getirmektedir.

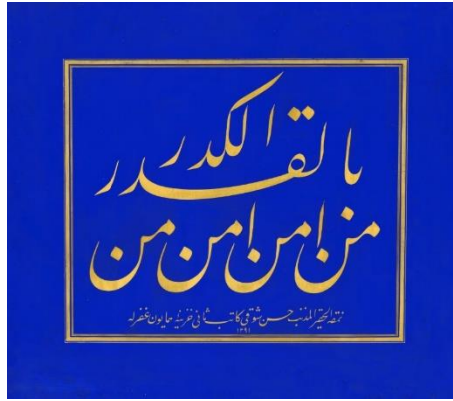
Görsel 13'te, levhanın yalnızca noktalarının yer aldığı ve bu noktaların beyaz renkle vurgulandığı biçimleri görülmektedir. Görseller incelendiğinde noktaların sıralı ve düzenli bir biçimde tekrarlanması, levhaya canlılık ve dinamizm katmıştır (Ayaydın, et al, 2011, s. 118).

Görsel 13. Noktaların Konumu ve Vurgusu

Celi Nasta'lik hat kompozisyonlarında noktaların dengeli ve düzenli konumlanması yazının akıcı ve uyumlu görünmesini sağlar. Tekrarlanan noktalar ile ritmik bir düzen ve kompozisyon bütünlüğü oluşur. Noktalar, harflerin üzerinde veya altında yer alabilir. Bu konumlandırma ile sıralı veya düzenli bir yerleşim ile düzenli ritimsel bir etki yakalamak mümkündür. Hat Kompozisyonlarında bu tarz konumlandırma, harflerin de estetik yapısıyla birleşerek ahenkli bir tasarım oluşur. Nasta'lik yazıda ikili noktalar çoğunlukla yan yana sıralı bir düzende yer alır. Kompozisyon da yer alan bu tarz ikili noktalar ile ritmik etki dahada güçlenmektedir. Nasta'lik yazı, eğimli ve yuvarlak bir harf yapısına sahiptir. Noktalar bu harf yapısıyla da bütünleşerek dinamik bir etkiyi oraya çıkarmıştır. Hattat Sâmî Efendi'nin celi nasta'lik bu eseri, Türk nasta'lik sanatının zarif ve estetik yönüyle ritmik etkisini de yansıtmaktadır.

Bir diğer örnek olarak Görsel 14'teki celi nasta'lik yazıda "Men âmene bil kader, emine minel keder." Kim kadere iman ederse kederden emin olur." (Ketebe, t.y.) ibaresinin yer aldığı levhada "nun" harflerinin merkezinde yer alan noktalar, sıralı ritme örnek diğer bir celi nasta'lik hat eseridir (bkz. Görsel 15).

Görsel 14. Hasan Şevkî Bey, Celi Nasta'lik Levha

Kaynak: Hasan Şevkî Bey: Celi Nasta'lik Levha. Ketebe. t.y. (Erişim: 7 Şubat 2025).

Görsel 15. Hasan Şevkî Bey, Celi Nesta'lik Detay

Kaynak: Hasan Şevkî Bey: Celi Nesta'lik Detay. Ketebe. t.y. (Erişim: 7 Şubat 2025).

Türk nesta'lik üslubunda düzenli ritmin göstergesi ve önemli bir unsur olan noktalar, belirli bir düzende tekrarlanarak kompozisyonda uyum ve ahenk yakalanır. Analiz edilen levhalarda, noktaların belirli aralık ve düzende tekrarlanmaları ile ritmik bir uyum sağlanmıştır. Dolayısıyla estetik bir ifade oluşmaktadır. Hattat Sâmî Efendi ile Hasan Şevki Bey'in yazılarında kullanılan noktalar, ritim etkisi oluşturarak, uyum ve bütünlüğü sağlamaktadır.

Türk nesta'lik üslubunda noktalar, ritim etkisi sağlar. Ayrıca yazıya ahenk katar. Özsoy ve Ayaydın (2016, s. 159), çalışmalarında "ritim bir müziksel düzendir." cümlesine yer vermektedir. Noktaların veya benzer unsurların tekrarıyla ortaya çıkan düzen, gözün bu tekrarları takip etmesiyle müziksel bir uyumu simgeler. Zarifliği ve sadeliğiyle ön plana çıkan nesta'lik harflerin noktasız görünüşleri incelendiğinde, noktaların ritim açısından etkisi daha net anlaşılır.

3.3. Düzensiz Ritim Açısından Noktanın Analizi

Türk nesta'lik hat kompozisyonlarında yer alan düzensiz ritim, noktaların yoğun ve seyrek dağılımı, serbest veya dalgalı olarak yer almasıdır (Öztuna, 2007, s. 32).

Görsel 16'da yer alan eser, Hattat Hulusi Yazgan'a ait celi nesta'lik türünde bir kompozisyondur. Levhada, Rahman süresinin 46. ayeti "Ve li men hâfe makâme rabbihî cennetân." ibaresi yer alır. Anlamı ise "Rabbinin huzurundan korkan kimse için çifte cennet vardır." şeklindedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, t.y.). Satır kompozisyonu şeklinde is mürekkebi ile yazılmıştır (Ketebe, t.y.).

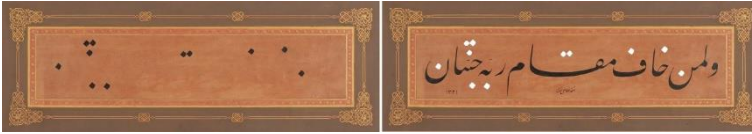
Görsel 16. Hulusi Yazgan, Celi Nesta'lik, Satır

Kaynak: Hulusi Yazgan, Celi Nesta'lik, Satır. Ketebe, t.y. (Erişim: 7 Şubat 2025).

Yatay ve dikey harflerin belirgin olduğu yazıda, noktalar kompozisyonun satır boyunca ve daha çok sol kısmında yoğunlaşmıştır. Levhada toplam on bir adet nokta yer almaktadır. Düzensiz bir şekilde konumlanan bu noktalar, satır boyunca yer yer seyrekleşip ve son kısımlarda artarak bir ahenk oluşturmuştur.

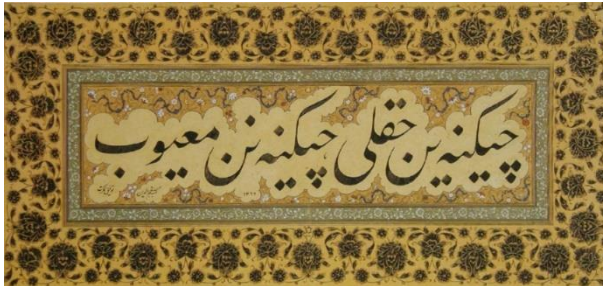
Levhanın sağ kısımları nokta açısından daha sade ve boşlukların yer aldığı alanlar oluşturmuştur. Noktaların kompozisyon içinde dağınık görülmesini sonucu düzensiz bir ritmik etki yansıtmaktadır. Tekli ve ikili yer alan noktalar ile sol kısımda baskın bir görüntü oluştururken sağ kısımda noktaların daha seyrek yer aldığı harf grupları yer almaktadır. Kompozisyondaki bu düzen nihayetinde ritmik bir dalgalanma hissedilmektedir. Hat Kompozisyonlarında noktalar hangi harflerde yer alıyorsa ona göre konumlandırılır. Bu kompozisyonda bir tarafta yoğun ve bir tarafta daha seyrek yer alan noktalar ile düzensiz ve asimetric bir denge söz konusudur. Levhada yatay harflerin daha çok yer alması ile noktaların yoğun olduğu bölgede ritmik etkiyi artırırken seyrek olan yerlerde ise genişlik hissi vermektedir. Nesta'lik harflerin akıcılığı ile birleşen noktaların da ritmik etkisiyle dinamik ve hareketli bir kompozisyon sergilenmektedir. Noktaların yoğunluğunun satırın sonlarına doğru yer almasıyla izleyici bakışı bu bölgeye yoğunlaştırmaktadır. Noktaların bir bölgede yoğun ve diğer bölgede seyrek yer almasıyla yoğun kısımlarda kontrast etkisi oluşturmaktadır. Nesta'lik kompozisyonlarda noktaların bir bölgede yoğun ve bir bölgede seyrek yer almasıyla gözün belirli kısımlara odaklanmasını ve görsel ağırlığın bu yoğunlukta oluşmasını sağlar. Yoğunlukta bu dalgalanmalar ile düzenli ritmin aksine düzensiz ritim ortaya çıkmaktadır. Hattat Hulusi Yazgan'ın bu levhası düzensiz ritim açısından incelendiğinde, noktaların satır boyunca ve yoğun olarak sol kısımda ritmik bir etkiyle yoğunlaşmasıyla yazının görsel etkisi ve dinamizmi açısından estetik ifadesini belirginleşmesini sağlamıştır.

Noktalar arasında düzensiz, rastgele, mesafelerin birbirine eşit olmayan ve değişken mesafeler bulunmakta, serbest ama uyumlu bir düzende yerleşimi mevcuttur. Bu yönüyle düzensiz ritim etkisi görülmektedir. Noktaların düzeninde dikkat çeken özelliği, deniz dalgasını andıran bir hareket etkisini hissettirmesidir (bkz. Görsel 17).

Görsel 17. Noktaların Konumu ve Vurgusu

Noktaların yoğunlaştığı son kısımlarda harf çizgilerinin seyrek ve yatay bir düzende olmasıyla noktalar belirgin bir biçimde dikkati üzerine çekmektedir. Rastgele ritim de denilen düzensiz ritim, belirli bir düzende olmayan tekrarlar olarak karşımıza çıkar (Öztuna, 2007, s. 32). Gökyüzünde küme oluşturan dağınık yıldızlar ve ilkbaharda çiçek açan ağaçların düzensiz bir küme topluluğu şeklinde bir araya gelmesiyle oluşan karmaşık düzen rastgele veya düzensiz ritim örnekleridir.

Görsel 18. Hattat Necmeddin Okyay, Celi Nesta'lik Levha

Kaynak: Serin, 2003, s. 382.

Bir diğer örnek olarak Görsel 18'deki levha, Hattat Necmeddin Okyay tarafında celi nesta'lik hat çeşidi ile kaleme alınmıştır. Çoğunlukla birleşik harflerin bulunduğu levhada yatay harfler yer almaktadır. Tekli, ikili ve üçlü noktaların yoğun bir biçimde bir araya gelmesiyle düzensiz bir düzende ritim etkisi yer alır. Türk nesta'lik üslubunda düzensiz ritmin görüldüğü bir diğer örnek olan bu eserde noktalar sağ alt kısımlarda yoğun olmakla beraber satır boyunca yer almaktadır (bkz. Görsel 19).

Görsel 19. Noktaların Konumu ve Vurgusu

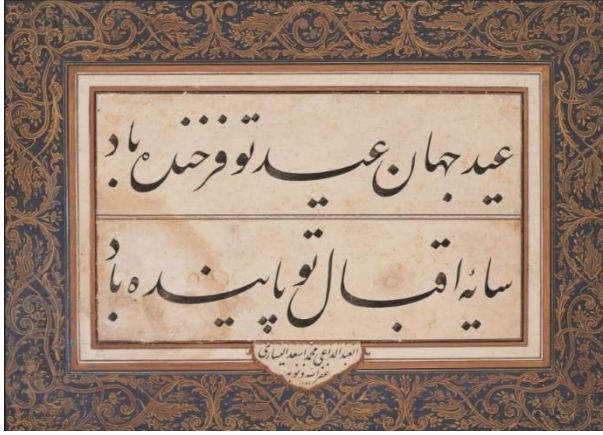
Bu bölümde analiz edilen hattat Hulusi Yazgan ve Necmeddin Okyay levhalarında noktaların düzensiz yerleşimi ile açığa çıkan ritim etkisinin kompozisyonun görselliğine hareket, dinamizm ve canlılık gibi etkileri görülmektedir. Noktalardaki yoğun ve seyrek konumlanmanın da etkisiyle kompozisyonda ritim ve hareket etkisi belirgin olmaktadır.

3.4. Akıcı Ritim Açısından Noktanın Analizi

Akıcı ritim, kompozisyona hareket ve dinamizm katarak ritmin sağlanmasında önemli rol oynar. Türk nesta'lik hat sanatında akıcı ritmin ve kompozisyondaki hareket hissinin oluşmasında noktalar önemli bir yer teşkil eder (Öztuna, 2007, s 32).

Özsoy & Ayaydın, (2016, s. 159) çalışmalarında ritmi; benzer nesnelerin tekrarı, gözün nesneler arasında dolaşması ve birinden diğerine geçmesidir şeklinde açıklamışlardır. Noktaların dikkati üzerine çektiği nesta'lik bir kompozisyonda seyircinin bakışları noktalar arasında dolaşır. Noktaların etkisiyle oluşan bu gezintideki hareket, akıcı bir ritim ifadesini barındırır.

Görsel 20'de hattat Mehmed Es'ad Yesârî'nin hicri 1181/miladi 1767 tarihli celi nesta'lik hat ile yazdığı levhası yer alır. Levhada, "Cihanın bayramı! Senin bayramın mübarek olsun. İkbalinin gölgesi hep kalıcı olsun" anlamına gelen "İyd-i cihân îyd-i tu ferhunde bâd / Sâye-i ikbâl-i tu pâyende bâd" şiiri yer alır (Ketebe, t.y.). Açık bir zemin renkli aharlı kâğıt üzerine siyah (is) mürekkep ile yazılmıştır. Etrafında rokoko tarzı tezhip süslemeleri mevcuttur. Uzatılarak yazılan (keşideli) harflerin ve yatay harflerin yoğun olduğu bir düzende noktalar akıcı ve dinamik bir şekilde kendini gösterir.

Görsel 20. Mehmed Es'ad Yesârî, Celi Nesta'lik, Satır, Şiir.

Kaynak: Mehmed Es'ad Yesârî, Celi Nesta'lik, Satır, Şiir. Ketebe, t.y. (Erişim: 29 Ocak 2025).

Nesta'lik hattının eğimli, zarif ve sade yapısındaki harfler, (Alparslan, 2007, s.12) levhada belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu şekliyle yazıya hem süreklilik hem de armoni kazanmıştır. Harfler ve kelimeler arasındaki bağlantılar kesintisiz ve uyumlu bir şekilde devam etmektedir. Kompozisyondaki bu düzen, yazının akışını sağlarken aynı zamanda bütünlük de oluşturmuştur. Bu durum, gözün satır boyunca ilerlemesini kolaylaştırır. Noktaların dengeli dağılımı, kompozisyonun ritmik etkisine katkıda bulunmuştur. Mehmet Esad Yesari'nin bu celi nesta'lik levhası, yazı türünün estetik yönlerini ve noktaların akıcı ve aynı zamanda dinamik ritmini yansıtmaktadır (bkz. Görsel 21).

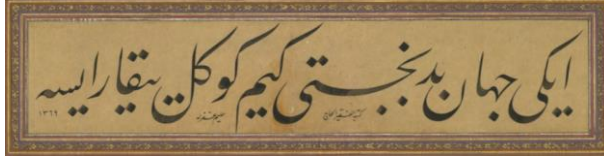
Görsel 21. Noktaların Akıcılığı ve Hareket Hissi

Noktalar arasındaki mesafeler farklı aralıklarla değişkenlik gösterir ve kademeli olarak artma ve azalma görülür. Bu durum hareket hissini açığa çıkarmakta ve akıcı bir ritim etkisi meydana getirmektedir. Hareket, tasarım unsurlarının yer veya yön durumundaki değişimleri kapsar. Tasarım unsurlarının kullanım şekli ile gözün hareket etmesini sağlar ve bu durum tasarımda durağan etkinin yerini canlılığa bırakır. Bu etki sonucu tasarıma veya yazıya odaklanmak kolaylaşır. Bu bağlamda Akbaş, Atmaca ve Demir, (t.y., s. 87) çalışmalarında

“Bir varlığın durumunun, yerinin değişmesidir. Çizgi ve yüzeylerde yön değişikliği resme hareket kazandırır. Yatay ve dik çizgiler durgunluk, eğik ve kavisli çizgiler de hareket hissi yaratır. Ayrıca yüzeylerin de modelin çevresine göre yön değiştirmesi ile dik ve yatay yüzeylerin eğimli bir şekilde olması resimde hareketi sağlar. Resimde simetrisinin monoton bir etki bırakması gibi hareketsizlik de durgunluk etkisi

bırakır.”

İfadesine yer vermişlerdir. Hareket ve dinamizm etkisinin ritmik bir akış sağladığı düşünüldüğünce noktaların, levhada bulunduğu miktar, yön ve konumuna göre akıcılık sağladığı ve bu hareket etkisiyle de akıcı ritim meydana geldiği görülmektedir.

Görsel 22. Mustafa Halim Özyazıcı, Celi Nesta'lik Satır

Kaynak: Mustafa Halim Özyazıcı, Celi Nesta'lik, Satır. Ketebe, t.y. (Erişim: 7 Şubat 2025).

Bunun yanı sıra Görsel 22'deki hattat Halim Özyazıcı'ya ait celi nesta'lik levha incelendiğinde benzer bir şekilde noktaların kompozisyonda yer aldığı konumuna göre akıcı bir ritim etkisini barındıran bir diğer örnektir. Satır boyunca dengeli ve yer yer yoğun bir şekilde var olan noktalar arası gezinti ile bir hareket etkisi ve ritmik bir akış gözlemlenir.

Görsel 23. Soldan sağa, Sâmi Efendi, Hulusi Yazgan, Es'ad Yesârî, Hasan Şevkî Bey, Necmeddin Okyay ve Halim Özyazıcı Levhaları

Tablo 1. Karşılaştırmalı Tablo, Ritim İlkesi Analizi (bkz. Görsel 23).

Özellik	Sâmi Efendi	Hasan Şevkî Bey	Hulusi Yazgan	Necmeddin Okyay	Es'ad Yesârî	Halim Özyazıcı
Nokta Yoğunluğu	Düşük	Orta	Orta	Yüksek	Yüksek	Yüksek
Ritim Türü	Düzenli	Düzenli	Düzensiz	Düzensiz	Akıcı	Akıcı
Ritim Düzeni	Durağan	Dingin	Esnek	Hareketli	Dinamik	Hareketli
Tekrar Aralığı	Birbirine eşit	Düzenli ve	Aralıklar değişken	Dağınık ve değişken	Düzensiz, artan ve	Akışkan ve yer

	yakınlıkta aralıklar	mesafeler arası değişken aralıklar	ve farklı sıklıkta	aralıklar	azalan bir şekilde	yer azalıp çoğalan aralıklar
--	----------------------	------------------------------------	--------------------	-----------	--------------------	------------------------------

Tablo 1’de, Sâmi Efendi, Hasan Şevkî Bey, Hulusi Yazgan, Necmeddin Okyay, Es’ad Yesârî ve Halim Özyazıcı’nın levhalarının ritim çeşitleri arasındaki farklar detaylı bir şekilde sıralanmıştır. Tablodaki veriler incelendiğinde, hattat Sâmi Efendi’nin levhasında nokta yoğunluğu düşük olup ferah bir görünüm ve düzen hakimdir. Düzenli ritimde noktalar, dengeli ve durağan bir yapıdadır. Kompozisyon dingin ve göz yormayan bir düzendedir ve noktalar arası benzer mesafeler mevcuttur. Dolayısıyla levhada düzen ve dengeli bir ritim söz konusudur. Hattat Hasan Şevkî Bey’in levhasında orta düzeyde nokta yoğunluğu ile dikkat çekmektedir. Noktalarda, özellikle levhanın alt kısmında düzenli ritim görülmekte ve noktalar arası mesafe alt kısımda eşit diğerleri arasında değişken mesafeler mevcuttur. Hattat Hulusi Yazgan’ın levhasında orta seviyede nokta yoğunluğu ile noktalar kompozisyonda daha dengelidir. Noktaların esnek ve serbest yerleşimi hissi ile düzensiz ritim etkisi olduğunu gösterir. Hattat Necmeddin Okyay’ın levhasında yüksek oranda nokta yoğunluğu, hareketli ve dinamik bir kompozisyon etkisi görülür. Dağınık ve değişken aralıklarda yer alan noktalar, düzensiz ritim etkisi verir. Hattat Es’ad Yesârî’nin levhasında yüksek nokta yoğunluğu ile kompozisyon daha akıcı bir izlenimde yer alır. Noktaların akıcılığı ile ritmik bir etki görülmekte olup bu düzen dinamik ve canlı bir etki meydana getirir. Hattat Halim Özyazıcı’nın levhasında da yine yüksek nokta yoğunluğu mevcuttur. Akıcı, canlı ve dinamik bir kompozisyon etkisini hissettirir.

Zincir, vd. (2011, s. 70)’ne göre;

“Ritim, benzerliklerin düzenli tekrarı ile oluşan bir durumdur. Uyum, süreklilik ve düzen içerir. Doğada ritim içeren unsurlara sıklıkla rastlarız. Uğur böceğinin üzerindeki noktalar, zebranın çizgileri, bal peteğinin gözenekleri, bir çiçeğin yaprakları gibi. Bir müzik parçasında, saatin tik taklarında, koşan bir insanın adımlarında da ritim vardır. Tasarımda şekil, biçim, ton, renk gibi elemanlarla oluşturulan ritim, farklı ya da aynı yön ve aralıklarda belirli bir düzen içinde olur. Bu düzen, denge ve uyumu beraberinde getirir. Ritim kompozisyona hareket kazandırarak tasarımı monotonluktan kurtarır.”

Akıcı bir ritmik ifadenin açığa çıkması için unsurların tekrarının, düzeninin ve konumunun etkisiyle de hareketi barındırmasıyla mümkündür. Türk nesta’lık üslubunda plastik ifadelerin ve ritmik etkinin açığa çıkmasında noktaların önemi ve rolü büyüktür.

3.5. Simetrik Denge Açısından Noktanın Analizi

Denge, yatay, düşey ve diyagonal elemanların görsel düzenlenmesiyle de düzenlenir (Yazıcıoğlu, 2017, s. 158). Simetrik, asimetrik ve merkezi denge olarak üç farklı denge çeşidi vardır (Öztuna, 2007, s. 25-28). Hat sanatında denge, diğer sanatlarda olduğu gibi öne çıkan bir unsurdur. Hat sanatında kompozisyonu oluşturan unsurlar arasında denge ilkesi önemli bir yere sahiptir. Bir hat levhası kompozisyonunda harflerin, satırların, boşlukların ve diğer elemanların eşit dağılımı gibi özelliklerle denge düzeni aranır. Bu unsurların etkili kullanımı ile dengeli ve göz yormayan levha tasarımları meydana gelir.

Görsel 24. Necmeddin Okyay, Celi Nesta'lik, Levha

Kaynak: Alparslan, 1999, s. 147.

Görsel 22'de ki levha, hattat Hulusi Yazgan tarafından celi nesta'lik hat ile yazılmıştır. Levhada, "Maarifsiz millet yaşamaz" ibaresi yer almaktadır (Alparslan, 1999). Levhada, noktalar harflerin oluşturduğu boşlukları dengeleyecek şekilde yerleşim sergiler. Hepsi on adet olan noktalar daha çok satır sonunda yoğunlaşmıştır. "Millet" kelimesinde yer alan uzatma harfinden meydana gelen boşluk, "te" harfinin noktaları ile espas dengesine kavuşmuştur. Satır sonunda bulunan "şe" ve "ze" harflerinin noktaları buradaki boşlukların espas dengesini sağlamıştır. Levhada noktaların olmadığı düşünülürse satırda yer alan dikey ve yatay harflerin açığa çıkardığı boşluklar dolayısıyla espas dengesi eksik kalacaktır. Özellikle uzatılan harfin oluşturduğu geniş boşluk dikkate alınca satırda bir dengesizlik açığa çıkacaktır. Noktaların devreye girdiği bu boşluklarda satır boyunca açığa çıkan görsel bir denge söz konusu olmuştur. Satırda meydana gelen eşit görsel denge ağırlığı ile simetrik bir denge gözlenmektedir (Boydış, 1982, s.122, bkz. Görsel 25).

Görsel 25. Noktaların Simetrik Denge Etkisi

Özsoy ve Ayaydın (2016, s. 183), denge hakkında şöyle demektedir. "Denge elemanların düzenli dağılımıdır." Sonuç olarak hattat Necmeddin Okyay her bir noktayı yazının dengesini koruyacak bir biçimde yerleştirmiştir. Noktaların yerleşimindeki bu düzen denge etkisini kuvvetlendirmekte ve simetrik dengeyi sağlamaktadır.

Başka bir örnek vermek gerekirse Görsel 26'daki levhada, hattat Necmeddin Okyay'a ait celi nesta'lik levha yer alır. Yazıda "Er-rızku a'l Allah" ibaresi yer almaktadır ve "Rızık Allah'tandır" manasına gelir (Ketebe, t.y.). Bu tasarım incelendiğinde satır boyunca eşit bir görsel ağırlığın yer aldığı ve simetrik denge gözlemlendiği söylenebilir.

Görsel 26. Necmeddin Okyay, Celi Nesta'lik, Dikdörtgen İstif

Kaynak: Necmeddin Okyay, Celi Nesta'lik, Dikdörtgen İstif. Ketebe, t.y. (Erişim: 7 Şubat 2025).

Simetrik kompozisyonlar eşit görsel dengeye sahiptirler ancak monoton ve durağan etkileri mevcuttur (Zincir vd., 2020, s. 63). Simetrik denge bu levhalarda statik bir etkide mevcut olup durağan bir yapıdadır.

3.6. Asimetrik Denge Açısından Noktanın Analizi

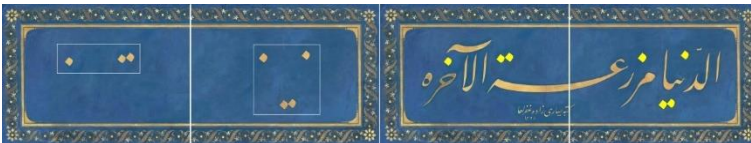
Asimetrik denge, görsel ağırlığın eşit oluşturulmasına karşın simetrik bir düzenin olmadığı kompozisyonudur. Asimetrik kompozisyonlarda hareket ve dinamik etkiler gözlemlenir (Öztuna, 2007, s. 26). Hat sanatında oluşturulan bir istif veya kompozisyonda noktaların, harflerin ve boşlukların dengeli olarak yer alması yanında simetrisinin yer almadığı tasarımlarda bulunur. Bu tasarımlarda noktaların bulunduğu konuma ve düzene göre denge çeşitleri açısından tasarımlar veya istiflerde yer almaktadır.

Görsel 27. Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi, Celi Nesta'lik, Hadis-i Şerif, Satır

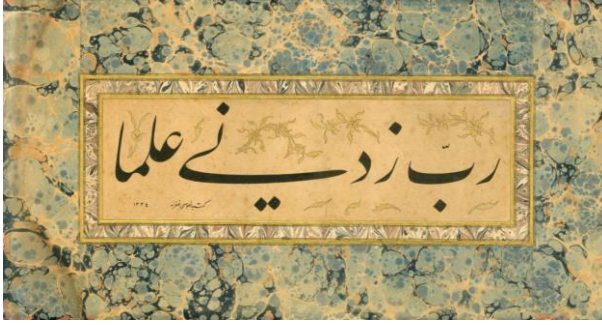
Kaynak: Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi, Celi Nesta'lik, Hadis-i Şerif, Satır. Ketebe. t.y. (Erişim: 22 Ocak 2025).

Görsel 27'de Hattat Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin Nesta'lik levhasında "Ed'dünya Mezraatül Akhira" hadis-i şerifi yazılıdır. Mana olarak "Dünya ahiretin tarlasıdır" ibaresi yer almaktadır (Ketebe, t.y.). Levhada noktalar, sağ kısımda dört ve sol kısımda üç olmak üzere yedi adet nokta kullanılmıştır. Satırın başlarında yer alan noktalar harflerin oluşturduğu alanları dengeleyerek espas açısından tamamlayıcılık sağlar. Satırın sonunda yer alan kısımda yine noktaların oluşan boşlukları tamamlamasıyla boşluk doluluk dengesi sağlanmıştır. "mezraatül" kelimesinde yer alan "ayn" harfinin uzatılarak keşideli yazılması tasarıma derinlik kazandırmıştır. Bu kelimedeki yer alan "te" harfinin mevcut iki noktası tam olarak uzatılan çizginin ortasına da konumlanma imkânı varken uzatılan harfin son kısmına yerleşimi tercih edilmiş ve satır sonundaki dengeyi sağlamıştır. Ayn harfinin başlangıç kısmının satırın üst kısmında yer almasıyla keşidede oluşan boşluğun dengesi sağlanmış satırda bütünlük ve uyum meydana gelmiştir. Özsoy ve Ayaydın (2016, s. 187) araştırmalarında "Dengede ağırlık merkezi vardır" ifadesine yer verir. Levhadaki noktaların yerleşimi ve satırdaki denge ağırlığına katkısı dikkate alındığında her iki kısımda dengeli olduğu fakat sağ tarafta denge ağırlığının fazla olmasıyla simetrik bir denge söz konusudur (bkz. Görsel 28).

Görsel 28. Noktaların Asimetrik Denge Etkisi

Zincir vd. (2020, s. 63) araştırmalarında “Simetrik kompozisyon mükemmel bir denge ve bütünlüğe sahip olmasına rağmen monoton ve durgundur. Asimetrik kompozisyon ise hareket ve coşku içerir” açıklamasına yer verir. Eserin asimetrik dengesi ve noktaların harfler ve oluşan boşluklar ile uyumu dikkate alınınca kompozisyonda bir hareket ve heyecan etkisi sezilir.

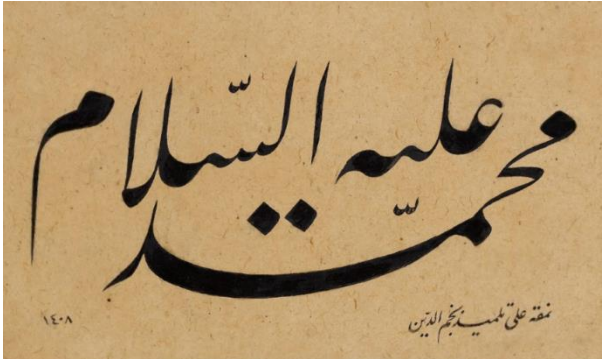
Görsel 29. Hulusi Yazgan, Celi Nesta'lik Levha

Kaynak: Hulusi Yazgan, Celi Nesta'lik Levha. Ketebe, t.y. (Erişim: 7 Şubat 2025).

Diğer bir örnek olarak Hattat Hulusi Yazgan'ın “Rabbi zidni ilmen” (Ketebe, t.y.) ibaresinin yer aldığı celi nesta'lik levhası incelendiğinde benzer durum görülmektedir. Levhanın sol kısmında yer alan noktaların ve harflerin yoğunluğunun sağ kısma oranla fazla olması görsel dengeyi sol kısımda toplamıştır. Dolayısıyla simetrik denge etkili olup aynı zamanda canlılık etkisi de hissedilmektedir.

3.7. Merkezi Denge Açısından Noktanın Analizi

Merkezi denge, görsel öğelerin etkisiyle merkeze doğru ağırlık oluşturmasıyla açığa çıkar (Öztuna, 2007, s. 28). Yine dinamik bir etki özelliğine sahip merkezi dengede seyircinin bakışları merkeze doğru yönlendirmesi esastır. Türk nesta'lik üslubunda bir levhada yer alan noktaların etkisiyle merkezi denge etkisi açığa çıkabilir.

Görsel 30. Hattat Ali Alparşlan, Celi Nesta'lik, Levha.

Kaynak: Ali Alparşlan, Celi Nesta'lik, Levha. Ketebe, t.y. (Erişim: 10 Nisan 2025).

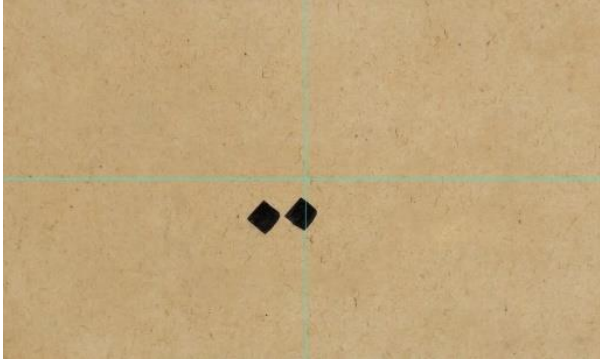
Hattat Ali Alparslan tarafından kaleme alınan görsel 30'da "Muhammed Aleyhisselâm" yazısı yer alır (Ketebe, t.y.). İbare, satır nizamında bir kompozisyona dayanır. Kompozisyonun ortasında iki adet nokta bulunur. Noktaların sarmal hareket yerine durağan yer alması, izleyicinin göz hareketlerini sabit bir eksende tutmasıyla merkezi bir denge etkisi görülür. Bu düzen, sakin ve durağan bir etki oluşturur. Kompozisyonda, harflerin ve noktaların bu düzeni merkezi bir denge etkisi oluşturmaktadır (bkz. Görsel 31).

Görsel Görsel 31. Nokta ve Denge İlişkisi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Merkezdeki bu iki nokta, birbirine çok yakın olması ve boşlukta yer almasıyla izleyicinin gözünü merkezde tutar (bkz. Görsel 32). Noktaların durağanlığı ve harflerle kurduğu bağlantı kompozisyonda bütünlüğü de sağlar. Bu denge, durağanlıktan olmayıp noktanın harflerle olan ilişkisi tesiriyledir.

Görsel 32. Noktaların Merkezi Denge Etkisi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Bu düzen, izleyici gözünün merkeze odaklanmasını sağlar. Levhada, sağ ve sol tarafta ayna simetrisi yer alır. Bu simetrik bir denge ahenk ve uyum meydana getirirken noktaların durağan görünümüyle merkezi veya dairesel denge söz konusudur. Noktaların akışı, kompozisyonda genel olarak merkezi denge ilkesine uygun olarak yer almış ve bu düzen estetik bir görünüm kazanmasını sağlamıştır.

Görsel 33. Soldan sağa, Necmeddin Okyay, Yesârîzâde İzzet, Ali Alparslan, Necmeddin Okyay ve Hulusi Yazgan Levhaları

Tablo 2. Karşılaştırmalı Tablo, Denge İlkesi Analizi (bkz. Görsel 33).

Özellik	Necmeddin Okyay	Necmeddin Okyay	Yesârîzâde İzzet	Hulusi Yazgan	Ali Alparslan
Nokta Yoğunluğu	Orta	Orta	Düşük	Orta	Düşük
Denge Düzeni	Simetrik Kompozisyon	Simetrik Kompozisyon	Asimetrik	Asimetrik	Sarmal
Görsel Ağırlık	Sağ ve sol eksen	Sağ ve sol kısımlarda dengeli	Denge, sağ kısımda daha ağırlıklı	Görsel ağırlık sol kısımda fazla	Denge, orta merkezde

Tablo 2'de, Necmeddin Okyay'ın iki levhası, Yesârîzâde İzzet, Hulusi Yazgan ve Ali Alparslan'ın levhalarının denge çeşitleri arasındaki farklar detaylı bir şekilde sıralanmıştır. Tablodaki veriler incelendiğinde, hattat Necmeddin Okyay'ın levhasında nokta yoğunluğu orta düzeyde ve kompozisyonda dengeli bir espas mevcuttur. Kompozisyonun sağ ve sol kısımlarında görsel ağırlığın eşitliği ile simetrik bir kompozisyon yer alır. Necmeddin Okyay'ın diğer levhasındaki yine orta düzeyde nokta yer alır. Kompozisyonda sağ ve sol kısımda eşit görsel ağırlığın yer almasıyla simetrik bir denge söz konusudur. Hattat Yesârîzâde İzzet Efendi'nin levhasındaki noktalar düşük bir seviyede olup harfler arası uyumlu olan noktaların espas dengesi mevcuttur. Kompozisyonda sağ taftadaki görsel ağırlık etkisiyle asimetrik bir denge söz konusudur. Hattat Hulusi Yazgan'ın levhasında düşük seviyede yer alan notalar, kompozisyonun sol kısmında ağırlık oluşturarak asimetrik bir denge meydana getirmiştir. Hattat Ali Alparslan'ın levhasındaki nokta yoğunluğu düşük seviyede olup asimetrik bir kompozisyon hakimdir. Noktaların kompozisyonun merkezinde yer alması, görsel ağırlığın bu bölgede yoğunlaşmasına ve merkezi denge etkisinin oluşmasını sağlamıştır.

Zincir vd. (2020, s. 18)'ne göre

“Büyük Rus ressam Brulof (Bralıf) öğrencilerinden birinin eserini düzeltmiştir. Öğrenci bu düzeltme yüzünden büsbütün değişen levhaya hayretle bakmış ve: “Siz bir tek noktaya dokundunuz fakat eser ne kadar değişti?” Demiş. Brulof da şu cevabı vermiştir: “Sanat o küçük noktanın başladığı yerde başlar.”

İfadeleriyle, bir resim veya tasarımda noktanın ne kadar önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Türk nesta'lik üslubunda noktanın plastik unsur olarak sağladığı katkılar göz önünde bulundurulunca düğer öge ve ilkelerde de etkisinin varlığı söz konusu olurken bu araştırmada ele alınan ritim ve denge ilkeleri açısından tasarım ve estetik içeriğine etkisinin ne denli önemli olduğu göz önünde olmaktadır.

Sonuç

Türk nesta'lik üslubunda noktanın ritim ve denge ilkeleriyle olan etkileşimini inceleyen bu araştırma, söz konusu öğelerin kompozisyon üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Nokta, ritim ve denge ilkeleriyle uyum içinde kompozisyonda yer alır. Bu unsurların bir araya gelmesiyle görsel bir denge ve akış oluşur. Nesta'lik hattında nokta, plastik bir ifade olarak ritim ve denge ilkeleri açısından önemli bir öge olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda, araştırma sorularına yanıt olarak ulaşılan sonuçlar şu şekildedir. Türk nesta'lik üslubunda noktanın, kompozisyon içinde yer alış şekline göre ritmik ve görsel bir ağırlık oluşturur. Bu yönüyle ritim ve denge çeşitleri açısından etkileri görülmüştür. Araştırmada, nesta'lik hattında noktanın düzenli, düzensiz ve akıcı ritim, simetrik, asimetrik ve merkezi denge kullanımı açısından estetik etkiler oluşturduğu tespit edilmiştir. Noktaların, analiz edilen levhaların kompozisyonlarında sıralı, düzenli, düzensiz ve akıcı bir şekilde yer alır. Denge ilkesi, yazıdaki yatay ve dikey harfler dikkate alınarak konumlandığında simetrik, asimetrik ve merkezi bir denge etkisini hissettirmektedir. Nokta, sıralı veya düzenli aralıklarla tekrarlarının olması durumunda ritim etkisi oluşturmaktadır. Noktaların sayısı ve konumuna göre ritmik ifadelerin çeşitliliği söz konudur. Farklı alanlarda konumlanan tekrar niteliğindeki noktalar, hareket etkisi oluşturarak dinamik bir ifade sağlamıştır. Harflerin yapısı gereği bazı alanlarda oluşan boşluklar yer almaktadır. Bu boşluklara gelen noktalar espas açısından denge sağlamaktadır. Yapılan inceleme sonucunda elde edilen bulgular, noktanın ritim ve denge ilkelerindeki önemini teşkil eder. Nesta'lik yazının kompozisyon ve tasarım yönünden özenle seçilmiş örnek eserlerdeki analizler ve karşılaştırmalar noktanın tasarım değerini ortaya koymaktadır.

Nesta'lik yazıda noktanın kompozisyon üzerinde bütünlük, uyum ve görsel denge sağladığı görülmektedir. Araştırmada, ritim ve denge çeşitlerinin kompozisyondaki etkileri ile ulaşılan sonuçların Türk nesta'lik üslubunda noktanın tasarım değerinin önemini göstermektedir. Hat sanatı, her bir dönem ve evrede ilerleme kaydederek günümüzde kadar gelmiştir. Güzellik arayışının ve estetik değerlerin belirli bir sınırı veya durma noktası bulunmamaktadır. Hat sanatı açısından da geçerli olan bu durum bir adım sonraki estetik değerler için arayışın devam etmesini niteler. Gelişen ve farklılaşan estetik değerlerin hat sanatında da görünür olması için gerek tasarım ilkelerinden ritim ve denge çeşitlerinin gerekse diğer kompozisyon unsurlarının irdelenmesi önemini koruyacaktır.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	<p>Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet NUHOĞLU danışmanlığında 2024 tarihinde tamamladığımız "Türk Nasta'lık Sanatında Noktanın Grafik Tasarım Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul/Türkiye, 2024).</p> <p><i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i></p>
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İthenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	<p>Çalışmanın Tasarlanması: 1. Yazar (%70), 2. Yazar (%30) Veri Toplanması: 1. Yazar (%90), 2. Yazar (%10) Veri Analizi: 1. Yazar (%80), 2. Yazar (%20) Makalenin Yazımı: 1. Yazar (%85), 2. Yazar (%15) Makale Gönderimi ve Revizyonu: 1. Yazar (%40), 2. Yazar (%60)</p>
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<p>This article is produced from our master's thesis titled "Evaluation of The Point in Turkish Nasta'liq Art in Terms of Graphic Design", which we completed in 2024 under the supervision of Dr. Lecturer Mehmet NUHOGLU. (Master's Thesis Dissertation, Yıldız Technical University, Istanbul/Turkiye, 2024).</p> <p><i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i></p>
Plagiarism Checks	Yes - İthenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Author Contributions	<p>Design of Study: 1. Author (%70), 2. Author (%30) Data Acquisition: 1. Author (%90), 2. Author (%10) Data Analysis: 1. Author (%80), 2. Author (%20) Writing up: 1. Author (%85), 2. Author (%15) Submission and Revision: 1. Author (%40), 2. Author (%60)</p>

Kaynakça | References

Akbaş, A., Atmaca, E., Demir, G. (t.y.). *Temel Desen, 9. Sınıf Ders Kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. Erişim Tarihi: 12 Mart 2025. Erişim adresi: https://kitap.eba.gov.tr/panel/dosyalar/upload/1380/0/U_0_27_08_2020_10_14_36_464.pdf

Alparslan, A. (1993). *Celi*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde, (Cilt 7, ss. 265-267). İstanbul: TDV Yayınları.

Alparslan, A. (1999). *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.

Alparslan, A. (t.y.). *Celi Nesta'lik, Levha*. Ketebe. Erişim Tarihi: 10 Nisan 2025. Erişim Adresi: <https://www.ketebe.org/eser/3747?ref=artist&id=107>

Alparslan, A. (2007). *Nesta'lik*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Cilt 33, ss. 11-15). İstanbul: TDV Yayınları.

Atalayer, F. (1994). *Temel Sanat Öğeleri*. Eskişehir. Anadolu Üniversitesi.

Ayaydın, A., et al (2011). *Sanat Eğitimi ve Görsel Sanatlar Öğretimi*. 2011. Pegem Akademi Yayıncılık.

Berk, N. (1955). *İslam Yazısında Plastik ve İfade*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Cilt: IV, Sayı: I-II, s. 49 – 51.

Boydış, N. (1982). *Hat Sanatımız ve Batı'ya Tesiri*. Vakıflar Dergisi, sayı: 16, s. 161-164.

Boydış, N. (1988). *İslâm Hat Sanatında Ritm*. GÜEF Dergisi, c, 4, 1. s. 299-310

Boydış, N. (1994). *Ta'lik Yazıya Plastik Değer Açısından Bir Yaklaşım*. (Vol. 36). Millî Eğitim Bakanlığı.

Derman, M. U. (1994). *Derviş Abdî-i Melevî*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Cilt 9, ss. 190-191). İstanbul: TDV Yayınları.

Derman, M. U. (2001). *İstif*. TDV İslâm Ansiklopedisi, (Cilt 23, ss. 330-333). İstanbul: TDV Yayınları.

Derman, M. U. (2009). *Sâmi Efendi, İsmail Hakkı*. TDV İslâm Ansiklopedisi, (Cilt. 36, ss. 72-74). İstanbul: TDV Yayınları.

Derman, M. U. (2010). *Ta'lik*. Türkiye İslâm Ansiklopedisi içinde. (Cilt 39, ss. 507-508). İstanbul: TDV Yayınları.

Diyanet İşleri Başkanlığı. (t.y.). *Rahmân Suresi 46–78. Ayet Tefsiri*. Erişim 4 Mart 2025. Erişim Adresi: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Rahm%C3%A2n-suresi/4947/46-78-ayet-tefsiri#:~:text=Rabbinin%20huzurundan%20korkan%20kimse%20i%C3%A7in%20C3%A7ifte%20cennet%20vard%C4%B1r.&text=Art%C4%B1k%20rabbinizin%20nimetlerinden%20hangisini%20ink%C3%A2r%20edebilirsiniz%3F&text=%C4%B0kisinde%20de%20%C3%A7e%C5%9Fit%20C3%A7e%C5%9Fit%20ve%20emsalsiz%20nimetler%20bulunur.>

Gündüz, H. (1994). *Hat Sanatının Teknik ve Estetik Ölçüleri*. (Sanatta Yeterlik Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi.

Hasan Şevkî Bey, (t.y.). *Celi Nesta'lik Detay*. Ketebe. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2025. Erişim Adresi: <https://www.ketebe.org/sanatkar/hasan-sevki-bey-362#lg=1&slide=0>

Hasan Şevkî Bey, (t.y.). *Celi Nesta'lik Levha*. Ketebe. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2025. Erişim Adresi: <https://www.ketebe.org/eser/3812?ref=artist&id=362>

Hokusai, K. *Büyük Dalga (1830)*. Metropolitan Sanat Müzesi, Kamu Malı. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2025. Erişim Adresi: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/45434>

Kanbaş, M. S. (2022). *Hattat Sâmî Efendi ve Hat Sanatındaki Yeri*. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi.

Memiş, M., & Öznur, İ. (2023). *Hat Sanatında Özgür Yorum: Karalamalar*. Akademik İncelemeler Dergisi, 18 (2), 351-377

Monet, C. *Limetz'deki Çayır (1888)*. Wikimedia Commons, Kamu Malı. Erişim Tarihi: 4 Şubat 2025. Erişim Adresi: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prarie_de_Limetz_\(1888\)_Claude_Monet_\(W_1201\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prarie_de_Limetz_(1888)_Claude_Monet_(W_1201).jpg)

Monet, C. *Kavaklar (1891)*. Wikimedia Commons, Kamu Malı. Erişim Tarihi: 4 Şubat 2025. Erişim Adresi: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Les_Peupliers_\(1891\)_Claude_Monet_\(W_1301\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Les_Peupliers_(1891)_Claude_Monet_(W_1301).jpg)

Okyay, N. (t.y.). *Celi Nesta'lik, Dikdörtgen İstif*. Ketebe. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2025. Erişim Adresi: <https://www.ketebe.org/eser/3793?ref=artist&id=690>

Okyay, N. (t.y.). *Celi Nesta'lik, Levha*. Ketebe. Erişim Tarihi: 28 Ocak 2025. Erişim Adresi: <https://www.ketebe.org/eser/3193?ref=artist&id=690>

Özcan, A. R. (1996). *Türk Nesta'lik ekolü*. (Sanatta Yeterlik Eser Çalışması). Mimar Sinan Üniversitesi.

Özsoy, V. ve Ayaydın, A. (2016). *Görsel Tasarım: Öge ve İlkeleri*. Pegem Akademi.

Öztuna, H. Y. (2007). *Görsel İletişimde Temel Tasarım*. Tıblan yayıncılık.

Özyazıcı, M. H. (t.y.). *Celi Nesta'lik Satır*. Ketebe. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2025. Erişim Adresi: <https://www.ketebe.org/eser/2691?ref=artist&id=341>

Serin, M. (2003). *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*. Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı.

Serin, M. (2012). *Türkiye madd*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde, (Cilt 41, ss. 578-581). İstanbul: TDV Yayınları.

Serin, M. (2019). *Hat Sanatı Tarihi Ekoller ve Takipçileri*, 2. Cilt. Baskı, İstanbul: Kubbealtı.

Soysal, A. (2004). *Hüsnühat*. İstanbul. Norgunk Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Ritim*. Güncel Türkçe sözlük. Erişim Tarihi: 29 Ocak 2025, <https://sozluk.gov.tr/>

Ülker, M. (1987). *Türk Hat Sanatı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Van Gogh, V. *Ayçiçekleri (1887)*. Metropolitan Sanat Müzesi, Kamu Malı. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2025. Erişim Adresi: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/436524>

Van Gogh, V. *Ayçiçekleri (1888)*. Wikimedia Commons, Kamu Malı. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2025. Erişim Adresi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vincent_Willem_van_Gogh_127.jpg

Van Gogh, V. *Zeytin Ağaçları (1889)*. Metropolitan Sanat Müzesi, Kamu Malı. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2025. Erişim Adresi: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/437998>

Yazgan, H. (t.y.). *Celi Nesta'lik, Satır*. Ketebe. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2025. Erişim Adresi: <https://www.ketebe.org/eser/3755?ref=artist&id=385>

Yazgan, H. (t.y.). *Celi Nesta'lik Levha*. Ketebe. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2025. Erişim Adresi: <https://www.ketebe.org/eser/8233?ref=artist&id=385>

Yazgan, H. (t.y.). *Nesta'lik, Meşk Murakkai, Karalama*. Ketebe. Erişim Tarihi: 5 Ocak 2025. Erişim Adresi: <https://www.ketebe.org/eser/4136?ref=artist&id=385>

Yazıcıoğlu, Y. (2017). *Temel tasarım*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Yazır, M. B. (1972). *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli: I. Kısım*. Ankara. Dinayet İşleri Başkanlığı.

Yazır, M. B. (1989). *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli: III. Kısım*. Ankara. Dinayet İşleri Başkanlığı.

Yesârî, M. E. (t.y.). *Celi Nesta'lik, Satır, Şiir*. Ketebe. Erişim Tarihi: 29 Ocak 2025. Erişim Adresi: <https://www.ketebe.org/eser/3082?ref=artist&id=563>

Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi, (t.y.). *Celi Nesta'lik, Hadis-i Şerif, Satır*. Ketebe. Erişim Tarihi: 22 Ocak 2025. Erişim Adresi: <https://www.ketebe.org/eser/4628?ref=artist&id=9929>

Zincir, E., Kılınç, G., Kovan, N., & Koç, S. (2020). *Temel Tasarım 9 Ders Kitabı*. Devlet Kitapları. Millî Eğitim Bakanlığı.